

DILTHEY, HERMENEUTİK VE TOPLUM BİLİMLERİ

Türkan Fırıncı ORMAN

Yrd. Doç. Dr. , Başkent Üniversitesi, turkanfirinci@gmail.com

ÖZET

Pozitivizmin yöntem birliği düşüncesine karşı çıkararak bilimsel yöntemin bir ideal olarak görülmesine tepki gösteren tarih felsefesi görüşüyle anılan Dilthey, tarih bilgisini olanaklı kılan koşulların temelleriyle ve bu bağlamda tarihsel araştırmanın gerisinde yatan ilke ve dayanakları ortaya çıkararak sağlam bir tarih tasarımına ulaşmaya çalışmıştır. Dilthey'in tarih felsefesi anlayışı daha çok kültür çalışmaları ve felsefeyle ilgisinde tartışılmaktadır. Fakat toplum/insan bilimlerinin yöntemsel tartışmalarında da Dilthey'in ileri sürdüğü tarihsel metodun ve anlama kavramının merkezi bir önemi bulunmaktadır. Nitekim tarih ve sosyoloji arasındaki işbirliğinin sağlanmasındaki en büyük katkılardan biri Dilthey'den gelmiştir. Söz konusu bu çalışmada da büyük ölçüde, Dilthey'in tarih felsefesi, özellikle de tin bilimlerinin temeli olarak gördüğü tarihsel metodu, epistemolojisi ve kullandığı bazı terimlerle birlikte ele alınmaktadır. Öncelikle Dilthey'in düşüncelerini temellendirdiği epistemolojik bağlam ile önerdiği doğa bilimleri/ tin bilimleri ayrımı üzerinde durulmaktadır. Dilthey'in anlama metodu ile ilgili bazı tespitler doğrultusunda Dilthey'in dil, eleştirel anlama ve hermeneutik konusundaki düşünceleri de tartışma konusu yapılmaktadır. Bu çerçevede özellikle de objektivite (nesnellik) sorunu üzerinde durulmakta ve son olarak da Dilthey'in tarih felsefesi üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Toplum bilimleri, hermeneutik, nesnel tin, anlama, tarihsel metod.

DILTHEY, HERMENEUTICS, AND HUMAN SCIENCES

ABSTRACT

Dilthey, who is known for his philosophical view of history which reacts to the idea of the method unity of positivism and reacts to the scientific method as an ideal, tried to reach a solid history design by revealing the principles and reasons underlying the historical research. Dilthey's understanding of the philosophy of history is mostly discussed in relation to the cultural studies and philosophy. But in the methodological debates of social/human sciences, Dilthey's historical method and the concept of understanding have a central importance. Indeed, one of the greatest contributions to the co-operation between history and sociology came from Dilthey. In this paper, too, it is largely handled in this study together with Dilthey's historical philosophy, especially the historical method, epistemology, and some basic terms he uses as the basis of the sciences. First of all, it is focused on Dilthey's epistemological context and on his distinction between the natural sciences and human sciences. In the direction of Dilthey's method of understanding, Dilthey's thoughts on language, critical understanding and hermeneutics are also discussed. In this framework, especially the problem of objectivity is emphasized, and finally, Dilthey's philosophy of history is evaluated.

Key words: Human sciences, hermeneutics, objective spirit, understanding, historical method

I. GİRİŞ

Genellikle tarih felsefesi iki ana yaklaşım altında incelenmektedir. Bu yaklaşımlardan *geleneksel tarih felsefesi* diye adlandırılan yaklaşım, tarihi bir varlık alanı ve bir bütün olarak ele alır ve evrensel anlamda bir gerçekliği bulunan bazı ilkelerin üzerinde kurmaya çalışır. Bu tarih anlayışında, oluş ile değişmeler de bütünsel ve evrensel olarak anlaşılmaktadır. Bu ilk anlamıyla tarih felsefesi yapmış olan filozofların, insanlığın geçmişi karşısında evrenselci bir bakışla tarihsel olayları anlamlı ve anlaşılır bir biçimde kavramaya çalıştıkları söylenebilir. 18. Yüzyıla gelinmesiyle *kurgusal tarih felsefesi* olarak da anılmaya başlayan bu anlayışa Hegel, Marx, Spengler, Comte ve Mill gibi isimler dahil edilebilir. Çıkış noktaları her ne olursa olsun bu filozofların tarihe bakışları, tarihte doğa yasalarını andıran birtakım genelgeçer yasalar bulunduğu ilişkin görüşlerinde aynılışır. Buna göre tarih doğal bir süreçtir, rastlantılarla yönetilemez. Tarih felsefesi bu anlamda yasa koyucu bir nitelik sergilemektedir.

Tarih felsefesinde sözü edilen bir diğer yaklaşım *çözümleyici tarih felsefesi* de denen, tarihi bir bilgi alanı olarak ele alan yaklaşımdır. Tarih biliminin ve tarihçinin bilgi elde etme etkinliğini sorgular. Bu yönüyle çözümleyici yaklaşım, bir yandan tarihçinin bilgi etkinliğini sorgulamak isterken, diğer taraftan bir metodoloji eleştirisi olarak karşımıza gelir. Burada tarihsel bilginin koşullarını, tarihsel araştırmanın hangi ölçütlerle yapılması gerektiğiyle ilgili bir temellendirme çabası söz konusudur. Alman tarih okulunun etkisinde olan ve bu yaklaşıma dahil edilebilecek isimlerin başında, *eleştirel tarih felsefesi* de denen görüşleriyle Dilthey ve Simmel gibi isimler gelmektedir.

Tarih felsefesini 19. ve 20. Yüzyıldaki yeni görünümüne götüren en önemli gelişmelerin başında aydınlanma idealleri ve bununla paralel olarak doğa bilimlerindeki hızlı ve kararlı değişmeler gelmektedir. Tarihe ilişkin görüşünü hep nedensel açıklamalar yoluyla kanıtlamaya çalışan geleneksel tavır, doğa bilimlerinin gelişmesinin etkisiyle, ortaçağdan kalma metafizik ve teolojik kaynaklı öğelerden giderek sıyrılmıştır. Bunun sonucu olarak ise 19. Yüzyılda gelişen pozitivistin etkisiyle indirgemeci ve tek-tipleştirici bir bilim anlayışı

ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasında metodolojik bir farklılık görülmemektedir. Fakat buna karşılık, tarihsel ile toplumsal olanı, insanın kendisinin kurup içinde yaşadığı bir tinsel alan olarak anlayan, toplum bilimlerini doğa bilimlerinden yöntemleri bakımından da ayrı gören bir anti-pozitivist bakış açısı ortaya çıkmıştır.

İşte, pozitivist yöntemin birliği düşüncesine karşı çıkararak bilimsel yöntemin bir ideal olarak görülmesine tepki gösteren tarih felsefesi görüşüyle anılan Dilthey, tarih bilgisini olanaklı kılan koşulların temelleriyle ve bu bağlamda tarihsel araştırmanın gerisinde yatan ilke ve dayanakları ortaya çıkararak sağlam bir tarih tasarımına ulaşmaya çalışmıştır. Böylece 19. Yüzyılda doğa bilimlerinin yöntemi olarak *açıklama* kavramı ön plana çıkarırken, bu pozitivist görüşe eleştiri olarak ise *anlama* etkinliğinin yöntem olarak benimsendiği bir insan bilimleri anlayışı ortaya atılmıştır. Pozitivizme duyulan tepki bu dönemde öyle büyüktü ki, insan bilimlerini doğa bilimlerinin gölgesinden kurtarma çabası, doğa bilimine ait ne varsa ona savaş açmak gerektiğini düşündürmekteydi. Gerçekten de bu iki farklı anlayış günümüzde de sosyal bilimlerdeki en önemli tartışmalardan birini, anlama karşısında nedensellik tartışmasının temelinde yer almaktadır. Bu tartışma bilimsel yöntem konusundaki kabulleri de belirlemektedir (Little, 1995).

Dilthey'in tarih felsefesi anlayışı toplum/insan bilimlerinin yöntemsel tartışmalarında da önemli görülmektedir. Özellikle de tarihsel metot ve anlama kavramı merkezidir. Bu konuyla ilgili örneğin Giddens, Dilthey'in düşüncelerinin etnometodolojiye katkılarını vurgulamakta, Prus ise Dilthey'in nitel, etnografik, fenomenolojik sosyolojinin ve sembolik etkileşimci yaklaşımın bir bakıma temellerini attığını ileri sürmektedir (Bakker, 2009: 45). Tyrell (2010: 102) ise Dilthey'in tarih ve sosyoloji arasındaki işbirliği ve etkileşimi sağlayan en büyük isim olduğuna özellikle işaret etmektedir. Bu açıdan Dilthey'in tarih felsefesinde anlama kavramını irdelemek felsefede olduğu kadar insan bilimleri açısından da önem taşımaktadır. Böylece bu çalışmada da Dilthey'in tarih felsefesi, özellikle de tin bilimlerinin temeli olarak gördüğü tarihsel metodu, epistemolojisi ve kullandığı temel kavramlarla birlikte ele alınmaktadır. Öncelikle Dilthey'in düşüncelerini temellendirdiği epistemolojik bağlam ile önerdiği doğa bilimleri/tin bilimleri ayrımı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, anlama metodu çerçevesinde Dilthey'in dil, eleştirel anlama ve hermeneutik konusundaki düşünceleri tartışma konusu yapılmaktadır. Bu çerçevede özellikle de objektivite (nesnellik) sorunu üzerinde durulmakta ve son olarak da Dilthey'in tarih felsefesi üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

II. EPİSTEMOLOJİK BAĞLAM

Dilthey'in araştırdığı tarih, politik ve kuramsal bir tarih değil, düşünce tarihidir. Söz konusu bu tarih, özellikle Avrupa'nın ve öncelikle de Alman düşüncesinin ve kültürünün Rönesans ile Reform'dan Kant sonrası döneme kadar olan farklı aşamalarının tarihidir. Dilthey'a göre felsefe özsel olarak insan aklına, içeriğine yönelik bir çalışmadır; merkezi ise mantık ile epistemolojidir. Dilthey her zaman, bilgide, deneyimin (experience) ötesine geçemeyeceğimiz konusunda Kant'a katılmıştır. Fakat daha temelde deneyime ilişkin kişisel fikirlerinde farklılaşırlar. Kant, insan deneyimini, anlamının soyut a priori kategorilerine dayandırmaktadır. Dilthey bu görüşü aşırı soyut ve sırf mantıksal olarak nitelendirir. Yine de bu yaklaşım, felsefede transendental yaklaşımın temel sorunlarından biri olarak deneyim nasıl olanaklıdır? sorusunu hatırlatır (Dilthey 1998). Buna göre, yeniçağın bilgi kuramı, özellikle Kant'la birlikte doğa bilimsel bilginin olanak ve sınırlarını oldukça yetkin biçimde çözümleyen bir saf akıl eleştirisi geliştirmiştir. Bu nedenle tin bilimlerine temel oluşturacak

olan epistemoloji de, öncelikle bir tarihsel akıl eleştirisine tabi tutulmalıdır (Özlem 2004:187). Dilthey'in ünlü yapıtı, *Tin Bilimlerine Giriş*'te ele aldığı tarihsel aklın eleştirisi, doğrudan doğruya Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ne gönderme yapmaktadır.

Dilthey (1999:13), Tarihçi Okul'da empirik bir gözlem tarzının egemen olduğunu, ayrıca onun bugüne kadar, kendi teorik yapısının gelişiminde de yetersiz kaldığını düşünür. Böylece tarihsel fenomenlerin değerlendirilmesinde, tarihsel/tinsel olanla ilgili bir temellendirme için güvenilir bir bilgiye ulaşmak yolunda ciddi engeller olduğu ve bu bakımdan felsefi bir temellendirmeye gerek olduğunu ileri sürmüştür. Dilthey, "*Tarihçi Okulda epistemoloji ile psikoloji arasındaki ilişkinin kurulamadığını*" söyler (1999:14). İşte bu nedenle tin bilimlerine bir temel kazandırmak gerektiğini düşünür.

Dilthey'e göre her bilim deney bilimidir. Modern bilimin de çıkış noktası şüphesiz deneydir. Locke, Hume ve Kant'ın epistemolojist bakışlarındaki bilen öznenin konumu; duyumlama ve tasarımlama öğeleriyle belirlenir. Dilthey ise insanı tarihsel ve psikolojik açıdan ele aldığını vurgular. Bilginin ve bilgi kavramlarının sadece algı, tasarım ve düşünce ile ilgili olmadığını göstermeye çalışan Dilthey (1999:18) buna karşılık bilen öznenin isteme, arzulama, heyecan, duygulanma, sempati, antipati, amaç koyma, değer verme, değerlendirme gibi birtakım psişik yönlerine dikkati çeker.

Dilthey, psikolojiyi tin bilimleri için temel olarak düşünmekle birlikte, dönemindeki empirik- pozitivist psikolojinin pek çok yönünü belirlemeye çalışır; onu çok biçimci ve bireyselci olduğu yönünde ise eleştirir (Özlem 1998:86-87). Buna göre, geleneksel psikoloji metot olarak doğa bilimlerine öykünmektedir. Ayrıca, tinsel yaşamın zenginliğini gözden kaçırmaz. Bu yönüyle de psikoloji bir reformu gerekli kılmaktadır.

Öte taraftan tarihsel/sosyal realitenin bilgisi insan bilimleri sayesinde elde edilir. Fakat, öncelikle insan bilimlerine ait hakikatlerin realiteyle olan ilişkisinin farkındalığı gerekmektedir; hangi tikel içeriği açıkladıkları ve bu realiteden hangi hakikatlerin soyutlanarak elde edildiğine ilişkin farkındalık. Ancak böylesi bir bilinç, insan bilimlerinin kavramlarını ve temel savlarının kanıtlarını tüm açıklığıyla ortaya koyabilir (Dilthey 1998). Bunun gerçekleşebilmesi için insan bilimlerine epistemolojik bir temel kazandırmak gerektiğini düşünen Dilthey (1998), epistemolojik temel ile insan bilimleri arasındaki içsel bağlantıyı veren yeni bir mantık sayesinde ise, bilgimizin eski metafizik yapısı yerine, modern bilimlere ait modern bir içsel yapının ortaya çıktığını söyler.

Buna göre Dilthey'in önerdiği psikoloji, bilinci atomlaştırmayan, parçalamayan bir psikolojidir. Aksine bu yeni psikoloji tin hayatını kendi bütünlüğü içinde betimleyecektir. Bu yönüyle tinsel yaşama ilişkin elde edilecek olan bilginin anlaşılmasında çeşitli kavramlar sağlayacak olan psikoloji, tarihsel/tinsel yaşamı bütüncül olarak ele alacaktır (Birand 1998:20). Dilthey'a göre bu psikoloji tin bilimleri için bir temel oluşturur (Dilthey 1999). Başka bir deyişle, psikolojinin bize verdiği hakikatler söz konusu bu temeli sağlayacaktır. Böylece anlayıcı bir psikoloji anlama metoduna destek olmalıdır. "*Nasıl matematik doğa bilimlerinin özü ise, o da öylece tin bilimlerinin özü olacaktır*" (Birand 1998:21). Fakat psikoloji, ancak kendi konusunu, içinde yaşadığı tarihsel ve sosyal bütünün bir parçası olarak ele aldığı anda tin bilimlerine temel olabilir (Birand 1998:47). Denebilir ki Dilthey'in anlayıcı psikolojisi daha çok, tarih biliminin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur ve yapılandırıcı değildir. Buna karşılık açıklayıcı (geleneksel) psikoloji ise tin yaşamıyla ilgili olan bütün verileri, çağrışım, birleştirme ve anlama gibi yaşantıları inceleyerek bunlardan yola çıkarak kurmaya, yapılandırmaya çalışır (Birand 1998:34-36).

III. DOĞA BİLİMLERİ KARŞISINDA TİN BİLİMLERİ

Dilthey'in metodolojisi tin bilimlerine ilişkindir. Dilthey, tarihsel/toplumsal gerçekliği konu alan bilimlerin tümüne birden *tin bilimleri* adını vermiştir. “*Tin bilimi kavramı, bu bilimleri bir bütün olarak kurma olanağı sağlar; bu bütünün doğa bilimleri karşısındaki sınırları, en sonunda, ancak yine bu bilimlerin ortaya koydukları yapıtlar içerisinden ortaya konup aydınlatılabilir*” (Dilthey 1999:25). Bu düşüncelerine koşut olarak Dilthey, doğa bilimlerinin tin bilimlerinden metodolojik bakımdan da farklılaştıklarını söyler. Dilthey'a göre tarihsel/eleştirel metot ile pozitivist bilim metodu, farklı iki bilim anlayışını da beraberinde getirir. Fakat, pozitivist metot bilim kavramını doğa bilimsel bir çerçevede ele almış ve yine doğa bilimsel ilkelere uygun düşen bir anlayışa göre bilimi yorumlayarak, neyin bilim olup olmadığı konusunda hüküm vermiştir.

Dilthey'a göre bilme olanağını veren, insanlık içerisinde tarihsel olarak gelişmiş olan şeyler, yani tinsel olgulardır. Buna göre, tarih ve toplum bilimlerinin konusu olan tinsel dünya, her şeyden önce, üzerinde hakimiyet kurulacak bir gerçeklik değil, tam tersine kavramanın gerçekleşeceği bir gerçekliktir. Böylece, deneyin kavrama karşısında ikincil konumda olduğu ve tinsel olgular bakımından ise deneye çok ender olarak bir araştırmada başvurulduğu söylenebilir (Dilthey 1999: 25-26). Fichte'nin de dediği gibi, insanın hisseden, isteyen, amaçlar koyan yanı, akıl sahibi olma yanından önce gelir. Şöyle ki, “*insanın sahip olduğu güçler içinde praxis daima theoria'dan önce gelir*” (Özlem 2004:181).

Dilthey (1999:26) düşünme ve bilme kapasitesinin a priori ya da a posteriori olduğunu söyleyen rasyonalist ya da empirist görüşlere ve son olarak da Kant'ın bunlar karşısındaki eleştirel yaklaşımına karşı çıkarak, bunların ancak ve sadece tarihsel olarak gelişmiş şeyler olduklarını belirtmekle bilginin yanında bilimi de tarihselleştirmektedir. İnsan, ona göre, kendini tarihle bilebilir; sadece tarih ona insanın ne olduğunu söyler.

Dilthey'a göre bilim, yöneldiği olgular topluluğu bakımından iki bölüme ayrılır: Doğal olgulara yönelen bilime *doğa bilimi* denmesine karşılık, ikincisi için konulmuş bir ad bulunmamaktadır. Dilthey bu ikincisini *tin bilimleri* olarak kavramlaştıracaktır: Bu terime yakın gibi görünen *toplum bilimleri, tarih bilimleri, kültür bilimleri* diye adlandırılan ve ifade etmeleri gereken nesnelereyle, çeşitli çevrelerce, çok dar bir ilişki içerisinde kullanılan ifadelerin tümüne, karşılık olarak önermektedir (Dilthey 1999). Dilthey'in tin ve doğa bilimleri arasındaki farklılığa olan vurgusu dikkat çekicidir. Buna göre biz fizik nesnelere oluşuna ve olma süreçlerine, toplumsal ve insansal düzlemde katıldığımız gibi katılamayız. Toplumsal ve insansal oluşlarda/süreçlerde kendimiz ile inceleme nesnemiz arasındaki duygusal anlama ilişkisi önem kazanır. Dilthey, tin bilimlerinin bilgisini böylece doğa bilimlerinin sahip olmadığı bir anlamda farklı bir bilgi olarak değerlendirir.

Ona göre, doğa bilimi açıklamada bulunurken, tin bilimi bu açıklamaları anlamaya çalışır (Birand, 1998). Doğa bilimlerinin konusu uzam ve zaman içinde, neden-sonuç ilişkilerine bağlı bir dünyayken, tin bilimlerinin konusu tinsel yaşamın ifadeleri ve bunların anlaşılmasıdır (Özlem 1998:94). Doğa biliminin kurduğu dünya, hipotetik bir kurgudur ve konusu olan gerçeklik tamamen homojen bir nitelik gösterir. Tin bilimlerinin birimleri ise tinseldir. Kendimiz tin bilimlerinin birimlerini oluştururuz. Burada, kendi içsel yapımızın kavranması söz konusudur. İçsel yapımızın kavranmasına ait elde ettiğimiz bilgileri, başkalarını anlamak için onlara yöneltiriz (transpozisyon). Örneğin, “*Rönesans insanının içsel*

hali ile benim halim arasında bir benzerlik olduğunu bizzat analogik çıkarım öğretmez, bu ancak empati ve anlama yoluyla sağlanabilir” (Dilthey 1999:39).

Bir diğer farklılık; doğa bilimlerinde homojenlik görülürken tin bilimlerinde heterojenlik vardır. Ayrıca tin bilimleri alanında, doğa bilimlerinin kesin deneysel yasaları yerine ancak empirik genellemelere ve bazı eğilimlere sahip olabiliriz. Fakat tin bilimleri de tarihin sonsuz olgularını anlamamızı sağlaması bakımından tipleştirme ve genellemeler yapma yoluna gider. Dilthey’a göre, bilimlerde tıpsel olanı görmek büyük bir öneme sahiptir. Buna göre *“tıpsel olanı görme, bir formdur”* (Dilthey 1999:41). Ona göre *“tip kavramı, bir sınıf içinde ön plana çıkmış ortak yönleri gösterir. Fakat bu ön plana çıkış zamana bağlı olarak değişir. Yani aynı sınıfın (a) ve (b) özellikleri (x) zamanında ön plana çıkmışken, (y) zamanında (d) ve (e) özellikleri ön plana çıkmış olabilir”* (Dilthey 1999:42). Başka bir deyişle, bu tıpsellik görelidir; sürekli değişir. Böylece burada başka bir ayrım söz konusu olur: Doğa bilimlerinin konusu olan fiziksel dünya başlangıçta tamamlanmıştır; olmuş-bitmiş bir dünyadır. Tin bilimleri kendi konularını tarihsel sürecin yüzlerce yıllık gelişimi içinde izlemek durumundadır. Bu bakımdan doğa bilimlerinde bu anlamda bir nesnellikten söz açılırken, tin bilimlerinde Dilthey’in deyişiyle bir *görelilikler kaosu* söz konusudur (Özlem 1998:95). Buna göre insanın doğası yoktur, tarihi vardır; onun varlığı tek değil pek çoktur ve çeşitlidir, öyle ki yere ve zamana göre değişir (Dilthey 1998).

Doğa bilimleri Dilthey’in içinde yaşadığı çağda değer yargılarından arınmış olarak kabul edilirdi. Tin bilimlerinin ise böyle bir iddiası yoktur. Buna karşın tin bilimleri, doğa bilimleri hiyerarşisinin bir devamı olarak görülemez. Çünkü tin bilimleri ve doğa bilimleri temelleri bakımından bir ve aynı şeylerdir; farklı temellere sahiptirler. Tin bilimleri nesnelere karşısına onları öncelediği düşünülen ilke, kural, teori ve yasalarla çıkan doğa bilimlerinin aksine, bilimin yaşamı önceleyemeyeceği gerçeğinin bilincindedirler (Dilthey 1999).

IV. ANLAMA METODU

Dilthey’a göre, tasarımılanan bir şey olarak dış dünya sadece bir fenomen olarak bilinebilir; fakat dış dünyanın gerçekliğini kanıtlayan öznenin bizzat kendisi, aynı özne için dış dünyaya göre daha kesindir. Dilthey bu konuda şunları söyler: *“Bizim isteyen-hisseden-amaçlayan neliğimiz, tümüyle bizden bir şey, bize ait olan bir şeydir ve bu nelik, bu haliyle, dış dünya gerçekliğinden daha kesin bir veridir”* (Dilthey 1999: 19). Buradaki kesinlik söz konusu neliğin tasarımılanan bir gerçeklikten önce, yaşanan bir gerçekliğe karşılık gelmesinden kaynaklanır. Böylece deneyim bize yeni bir ufuk açarak dış dünyayı da, yaşama bütünlüğümüz aracılığıyla verir (Dilthey 1999). Başka bir deyişle biz, dış dünyadaki neden-etki bağına ya da bu bağa göre oluşan süreci yeterince bilemeyiz. Diğer taraftan, neden ve etkiler hakkındaki tasarımlarımızın kendileri de, bizim kendi yaşamımızdan türeyen soyutlamalardır. Yani dış dünya, bizim yaşam bütünlüğümüz içinde verili haldedir. O halde tin bilimlerinin en önemli sorunlarından biri, bu bilimlerin grubunun nesnel olup olamayacağı sorusudur: Tin bilimlerinde nesnellikten söz edilebilir mi? Bu sorunu irdelemeden önce Dilthey’in tarih felsefesiyle ilgili olan temel kavramlarını tanımak yerinde olacaktır.

Dilthey’a göre, insan gibi yaşam da bir bütündür. Yaşam bütünlüğü ise, öznenin başkalarıyla olan ilişkilerinin bütününden başka bir şey değildir. Özne, kendisini yaşam bütünlüğü içinde başkalarıyla bir arada kavrar. Yaşama, tarihsel olarak oluşan bir şeydir ve tarihsellik ve doğadan farklı olarak tinsellik anlamına gelir (Akarsu 1979; Özlem 2004) Dilthey’a göre özne, tinsel olan şeylerin kökenini araştırırken kendisi hakkındaki bu öz-bilincin içerisinde bir irade özgürlüğü ve eylem sorumluluğu yakalar. Böylece sahip olduğu

bu olanaklarıyla kendisini doğadan tümünden farklılaşmış ve başkalaşmış bir şey olarak tanır. Burada ise özne için, kendi bilincinin olgusu olarak tinsellik oluşur. İnsanın bu bağımsızlığı sayesinde kendi olanaklarıyla bir yaşama amacı, bir değer alanı oluşur (Dilthey 1999: 29). Bu nedenle tarih de yaşamı araştıracaktır; yaşam, felsefenin hareket noktası olmalıdır. Böylece tin bilimlerinin metodu olarak Dilthey, *anlama metodunu* önermektedir. Bu noktada Dilthey'in anlama kavramını açmak gerekir.

Dilthey'in psikolojisinin hipotetik bir başlangıcı yoktur, bunun yerine bu psikoloji yaşantıya dayanır. Gerçekten de Dilthey bu kavramı hem içsel hem dışsal olan deneyimi kapsayacak biçimde geniş bir anlamda bir yaşam kategorisi olarak kabul eder. Kant'ın yaşantıyla ilgili olan teorisinde ise bizler, doğayı parçadan bütüne doğru, bütünü parçalarla yapılandırarak düzensiz bir biçimde anlarız. Kant'ın, yaşantımızın öz-bilincinin transendental birliğini koşul olarak gerektirdiği yollu düşüncesi, bizlerin hakiki, sezgisel bir öz- anlamaya sahip olduğumuz çıkarımını yapmaktan alıkoyar. Kant'a göre kendi iç deneyimimiz dışsal deneyimimiz gibi fenomenaldir ve kendilik bilgimiz anlama yeteneğimizin dağılık karakterine bağlıdır. İşte Dilthey (1979), doğalcı ve değişmez karakterli olan bu türden bir anlamaya karşı çıkarak daha dinamik ve tarihsel olarak gelişime açık olan bir anlama önerir. Yaşantıya dayanan psişik hayatı anlamada sezgisel olan esastır ve bütünden parçalara ilerleme vardır. Bu nedenle denebilir ki anlama, Dilthey'in tarih felsefesinde en merkezi kavramıdır.

Dilthey'a göre, anlama ve yorumlama, tin bilimlerinde kullanılan yöntemlerdir. Kendi düşüncelerimizi de kapsamak üzere düşünceye ilişkin bilgimiz, düşüncelerin kendilerini ifade ettiği yollara bağlıdır. Her yaşanmış deneyim bilişsel, duygusal etkinlik mutlaka bir ifade biçimiyle aktarılır. Bu, sadece içsel bir ifade tarzını değil, aynı zamanda sözcükler, jestler ve mimiklerle sıradan ifade tarzını da içerir. Dilthey'a göre, *“diğer kişilerin ifade ve yansıtılmalarının, dışavurumlarının yorumlanması çok değişik şekillerde, böyle bir dışavurumun ait olduğu bağlamın bilgisine veya bu dışavurumlar üzerine refleksyona başvurmadan, çoğu durumda, onların temelinde yatan psişik yaşam tipine dayanılarak yapılır”* (Dilthey 1999: 36).

Anlama yöntemi, duylara dıştan verili olan işaretler aracılığıyla içsel gerçekliğin bilinmesini sağlayan yöntemdir. *“Anlamayı ise, duysal olarak verili işaretlerden hareketle, ifadesi bizzat bu işaretlerden ibaret bir şey olarak psişik olanı tanıdığımız süreç”* olarak gören Dilthey (1999:87) bu anlamamanın bir çocuğun agulamasına yönelik olabileceği gibi, Shakespeare'in Hamlet'ine veya Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'ne yönelik olabileceğini vurgularken; heykelde, müzik biçimlerinde, seslerde, jestlerde ya da yazılı metinlerde ve ekonomik düzenlerde olsun, hepsinde ortak olanın insan tını olduğunu göstermeye çalışır. Dilthey (1997) verilmiş olanın her zaman yaşam ifadeleri olduğunu söyleyerek, bunların duyu dünyasında tinin ifadesi olarak ortaya çıktığını, böylece tını bilmemizi sağladıklarını söyler.

Anlamamanın türü ve onun ne demeye geldiği, yaşam ifadelerinin sınıfına göre değişiklik gösterir. Bunlar arasından kavramlar, yargılar ve daha kapsamlı düşünce yapıları ilk sınıfı oluştururlar. Yargı, onu hem bildiren kişi için hem de onu anlayan için aynıdır; yargı birinden ötekine değişmeksizin taşınır/aktarılır. Mantıksal bakımdan mükemmel olan her düşünce bağlamı için bu, anlamamanın spesifik karakterini belirler. Anlama burada, her bir bağlamda kendisi aynı olan bir saf düşünce içeriğine odaklanmıştır ve böylece burada anlama, başka yaşam ifadelerinde olduğundan daha tamdır. Aynı zamanda, bu nedenle bu türden bir anlama, tinsel yaşamın zenginliği ve onun artalanı arasındaki ilişki konusunda anlayan kişiye hiçbir şey söylemez (Dilthey 1997).

Yaşam ifadelerinin farklı bir sınıfını ise eylemler oluşturur. Bir eylem bilgi verme niyetinden kaynaklanmaz, fakat bilgi eylemin kendi amacıyla olan ilişkisinden kaynağını alır ve aktarılır. Bu şekilde ifade edilen eylemin, tinsel olanla ilişkisi sürekli ve olası tinsel durumları görmemizi sağlar. Kendini yaşam bağlamının artalanından ayıran eylem, belirleme itkisiyle, yaşamın zenginliğinden dışına, yaşamın belirliliğinin içine hareket eder ve durumların, amaç, anlam ve yaşam bağlamının eylemde nasıl birleştiğiyle ilgili bir açıklama da bulunmaksızın, bunların kendi kaynağını buldukları iç alanla ilgili geniş bir tanımlama yapmak olanaklı değildir (Dilthey 1997).

Böylece yaşantı ifadelerinin kaynağını aldığı yaşam ile onu kavrayan anlama arasında özel bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Yaşantı ifadeleri doğru ya da yanlış yargılarıyla değil de, gerçeğe uygunluk ya da uymamazlık yargılarıyla ifade edilirler (Dilthey 1997). Çünkü ancak riya, gerçeği gizleme, yalan ve aldatma ifade ile ifade edilmiş tinsel anlam arasındaki ilişkiyi kesinleştirir. *“Tarihin akışı içinde ortaya çıkıp gelişen tinsel kurum ve oluşumlar, tarihsel ve sosyal gerçeklik içinde nesnelleşen, yaşantının ifadeleridirler”* (Birand 1998: 23). Bu nedenle dünyanın kavranması bir anlama metodunu gerekli kılar.

Dilthey’a göre anlama, verilen hayat işaretlerinden, bunlarla ilgili olan psişik bütünü kavramadır. Kendimizi bir başkasına ait olan yaşantı bağıllığı içinde kavramaya çalışmak, içsel olarak gerçekleşir; yani, öznel gerçeklik içinde ortaya çıkar. İç deneyimde verilmiş olan söz konusu bu olgular kültür sistemlerinde nesnelleşir. Sonra bunlar, tinsel yapılardaki ortaklaşalıklar yoluyla, yeniden yaşanılarak anlaşılırlar. Tin bilimlerinin olguları doğrudan iç deneyimde, yani yaşantıda verildiklerinden burada anlama; ancak kendi varlığımızın öznel sınırlarından dışarı taşmak, kendi olanaklarımızı aşır başkalarının tin durumlarını içten yaşamak ve bu nedenle de bir tür yeniden yaşamak olarak anlaşılır. Yeniden yaşama, başkası ile ilgili olan şeyleri yeniden kurmak anlamına gelir. Bu yeniden kurma ise ancak insanların ortaklaşa sahip oldukları psişik yapılar yoluyla olanaklıdır (Birand 1998:49). Fakat burada daha önce de belirlediğimiz gibi tin bilimlerinde nesnellik sorunu gündeme gelir. Anlamanın gerçekleşebilmesi için, anlayan (özne) ile anlaşılana (nesne) arasında ölçülü bir mesafe sağlayacak nesnel bir görüş noktasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İşte Dilthey, söz konusu bu mesafeyi verecek olanın, aynı zamanda İnsan Bilimleri’nde bilgiyi olanaklı kılan şeyin *nesnel tin* olduğunu söyler. Nesnel tinde geçmiş, bizim için sürekli olan şimdidir. Nesnel tinin alanı toplumun meydana getirdiği ahlak, yasa, devlet, tin, bilim ve felsefe de dahil olmak üzere, yaşam biçiminden sistemin ekonomik formlarına kadar uzanır. Öyle ki, bir dahinin eseri de aynı zaman ve mekanda fikirlerin, duygusal yaşamın, ideallerin ortaklaşalığını temsil eder. Çocukluğumuzun erken yıllarından itibaren söz konusu bu nesnel tinden besleniriz. Nesnel tin ayrıca, başkalarının yaşam ifadelerini anlamada da bir araçtır. Tinin nesnelleşmesi, herkesten ortak bir şeyler içerir. Buna göre insanın amaçlılığı, düzenliliği ve değer-kararlılığı bizler için ortak olan şeylerdir. Böylece, *“yaşam ifadesi ile nesnel tin arasındaki ilişki bakımından (bu ortak bağlamda mevcut olan) yaşam ifadesine ait olan tinsel anlam, eşzamanlı olarak, ortak bağlam içerisinde tamlaşır (tamamlanır). Bir yargı, dilsel bir toplulukta, sözcüklerin anlamı, sözdizimi bakımından olduğu kadar gramatik formları bakımından da uyuşum içinde olduğundan anlaşılabilir”* (Dilthey 1977:127).

Dilthey, nesnel tiple ilgisinde anlamanın çeşitli derecelerinden söz açmaktadır. Buna göre anlamanın dereceleri öncelikle pratik yaşamın ilgisine bağlıdır. Burada, insanlar birbirlerini etkilemektedirler. Buna göre anlamanın ilk türü *basit anlama*’dır ve bunlar basit yaşam ifadelerini ale alırlar. Dilthey’in (1997) harflerle ilgili olan analogisinin mantığında bir

ifadenin kendisi ile onun ifade ettiği şey arasında sürekli bir ilişki olduğu gösterilir. Böylece ifade ile onda ifade edilen arasındaki temel ilişki basit anlama sürecine dayanır. Anlamanın *daha yüksek* formu olarak onun bir diğer türünden bahseden Dilthey, basit anlamayı ikincisinden ayıran en önemli özelliğın, anlamanın yüksek formunun tarihsel yorumlamaya dayanması olduğunu söyler. Basit anlamada süreç hızlı ve otomatiktir. Ayrıca kişinin ifadeleri, ses tonu, jestler, benim o kişiyi anlamama aracılık eden öğelerdir. Yüksek bir anlama sürecine yön veren ise bütünsel ilişkiler ağını hesaba katmamızı, nedensel ilişkileri değerlendirmemizi gerekli kılar.

Dilthey'a göre, verilmiş ifade ve bu ifadeyi anlayan arasındaki mesafede kesinsizlik ortaya çıkar ve bizler bu mesafenin üstesinden gelmeye çalışırız. Anlamanın yüksek formuna ilk geçiş, anlama, yaşam ifadesinin ve onda vurgulanan tinsel anlamın normal ilgisinden farklılaşması durumunda türetilir. Bu süreçte, anlamada güçlükler ya da çelişkiler ortaya çıkmışsa, anlayan anlamı test etme gereği duyar. Bu nedenle, anlayan, yaşam ifadesi ile onun içsel anlamı arasındaki ilişkide, mevcut olmayanla ilgili örnekleri anımsar (Dilthey 1997). Gerçekten de, bu süreçte dışsal olandan içsel olana ilerlemeyi belirleyen temel ilişki her şeyden önce, ifade ile onun ne ifade ettiği şey arasındaki ilişkidir.

Bu durumda anlama daima, onun bir nesnesi olarak kişisel/özel bir şeye sahiptir. Böylece Dilthey'in, yaşamda ya da yapıtta birlikte verilen tümevarımsal toplamdan (collection) ve bağlamdan (kişi ile yapı hesaba katılmaksızın), yani yaşamın bu yüksek formlarından anladığı şey; tüm bunların yaşamla olan ilişkisellikleridir. Burada Dilthey (1997), yaşantı ifadesi ile insanın kendini anlamasıyla ilgili çözümlemesinin sonucunda, en büyük değerın insan dünyası olduğu yargısına varır ve buna göre tarih tarih de işte bu dünyayı anlamak üzerine kuruludur.

Dilthey yaşantı halinin daima bizim kişiselliğimize bağlı olduğunu düşünmektedir. İçinde bulunduğumuz ortam da yaşantımızı etkiler. Böylece diğer kişilerin hal ve tavırları onların yaşantılarının kendi yaşamımızdaki yeniden üretimi sırasında tekrarlanır. Dilthey'in ifadesiyle; *"Her şeyden önce biz, bir diğer kişinin, bir yabancı halin anlaşılmasını bir analogik çıkarımla sağlayabiliriz. Bu çıkarım, dışsal olandan benzerlik yoluyla içsel olana giden bir çıkarımdır. Burada kendi yaşantımızdaki içselin dışsal dışavurumunun bir benzerini başkasında gözler, bu dışsal dışavurumdan başkasının içselliğine, onun yaşantılarına, benzetme yoluyla geçeriz"* (Dilthey 1999:36).

Fakat yeniden üretme sadece mantıksal işlemlerle, analogik çıkarımla gerçekleşmez. Çünkü yeniden üretim, Dilthey'a göre, yeniden yaşanandır ve tarihsel dünyanın kendisine salt mantıksal yoldan nüfuz etmek mümkün değildir (Dilthey 1999: 37). Dilthey burada tarihsel olanı anlamada empatinin rolüne dikkati çeker. Buna göre empati yeniden üretici/kurucu anlamada kendini gösterir. Anlama bir dereceye kadar sempatiye bağlıdır. Dilthey şu örneği verir: *"Örneğın bize hiçbir şekilde sempatik gelmeyen insanları pek öyle kolayca anlayamayız. Buna karşılık bir tiyatro sahnesi önünde oturduğumuzda sempatinin yeniden üretici anlamıyla yakınlığı kendini çok daha açık gösterir. Oyunu izlerken artık sadece tasarlamayız, sadece algılamayız; hatta oyun kahramanlarının psikik hallerini yeniden yaşarız (re-experiencing)"* (Dilthey 1999: 37). Bu örneğiyle Dilthey, empatiyi, akıl ile zihinselliğın önüne koyar. Açıkça izlendiği gibi Dilthey (1997), anlamanın en yüksek formları olarak, projeksiyon temelinde gerçekleşen *yeniden üretme/kurma* ve *yeniden yaşama* durumunu öne sürmektedir.

V. DİL, ELEŞTİREL ANLAMA VE HERMENEUTİK

Dilthey, içsel ve dışsal olan arasındaki ilişkiselliği de önemsemekten geri kalmaz. Bu nedenle son çalışmalarında düşünür, ifadelerin anlamını belirlemede yorumsamacı teoriyi, yani hermeneutiği önermiştir. Yorumsamacı teoride anlama, gerçeğin betiminden anlamın açıklanmasına doğru yol alır. Dilthey (1997), hatırlanacağı gibi yaşantı deneyimini saf içsel deneyimden ayrılmaktaydı ve yaşantı deneyiminin psikolojiye de yeni bir boyut kattığını düşünmekteydi. Dışsal olan ya da toplumsal boyut buna göre içsel olandan daha fazla vurgulanmaktadır. Dilthey (1999:85) toplumsallığa şu sözleriyle dikkati çeker: “*Ben her şeyden önce kendi tekilliğimi, ancak başkalarıyla karşılaştırdığım zaman deneyimliyorum; öyle ki ben, kendi tekilliğimi ancak, kendi varoluşumdan oluşan diğer kişilerden farklı olma bilinci sayesinde bilirim*”. Bu tanımdaki tin bilimlerinin nesnesi olarak görülen tekil ya da bireysel, sadece tekil insan ya da birey değil, aynı zamanda tekil bir dil, tekil bir kültür, tekil bir din, tekil bir sanat, tekil bir dönem anlamına da gelir. Bu anlamda tekillik, genel olarak insanın tinsel dünyasının tüm olgularına göndermede bulunmaktadır (Adugit, 2005: 251).

Dilthey’in metodunda dil, tin bilimleri ile tarih için gerekli olan temel malzemeyi sağlar. Ona göre dil, her dönemde anlamların taşıyıcı öğelerinin başında gelmiştir. Çünkü dil, her tarihsel dönemde anlamların taşıyıcılığını yapmıştır ve bu nedenle de her tarihsel dönemin kendini dışa vurduğu, nesnelleştiği ortamdır. Tin bilimlerinin temel nesnelere dilsel yapıtlardır ve bu nedenle yapılması gereken yazılı yapıtların yorumlanarak anlamlarının ortaya çıkarılmasıdır (Özlem 2004). Dilthey (1999: 89) bu konuda şunları söyler: “*Yazılı eserlerin tinsel yaşamı ve tarihi anlamamız bakımından ölçüye gelmez derecedeki büyük önemi, insanın içselliğinin kuşatımlı, kapsayıcı ve nesnel olarak anlaşılır ifade kalıbının sadece dilde bulunmasında yatar. Bu nedendir ki, anlama sanatı, kendi merkez noktasını, insan varoluşunun yazıya geçmiş terekisinin/kalıtının açılması veya yorumlanmasında bulur*”.

Tin bilimlerinin temeli olarak anlama, önemli ve sürekli olduğundan, her ne kadar geçmişini yeniden kurma ve yaşama kişisel bir dehayı gerektirse de bir teknik haline dönüşür. Dilthey, bu durumu tarihsel bilincin gelişmesine bağlar. Değişmez ve sürekli yaşam ifadelerinin nesnel oluşu onlara her zaman geri dönebilmemizi sağlar (Dilthey 1997). Başka bir deyişle, tarihsel/sosyal gerçeklik içinde nesnelleşmiş olan bir yapıt, canlı insanlarla ilgili davranışlar gibi değişmez, bundan dolayı her zaman ona geri dönülebilir (Birand 1998:68). Dilthey, değişmez yaşam ifadelerinin ustaca anlamasına *eleştirel anlama* (exegesis) demektedir. Bu nedenle insan yaşamı sadece dilde tam ve eksiksiz ifadesini bulur. Yorum sanatı filolojinin temeli olarak görülür ve bu sanatın teorik ifadesi ise hermeneutiktir.

Dilthey’a (1997) göre, bir çağa ait olan şeyler, o çağın ilgilerinin etkisiyle meydana gelir; çabuk bozulan ve yok olan şeylere ilişkin yorum da bu perspektifte değerlendirilir. Buna göre, pratik ilgilerin çatışması sonucunda ifadeler yanıltıcı olabilir. Böylece bir ifadenin yorumu da bakış açısına göre değişecektir. Fakat büyük yapıtlarda tinsel olan, yaratıcısından (sanatçı, yazar, şair vb.) kopar ve bizler de böylece aldatmanın/yanıltmanın olmadığı bir alana ayak basarız. Gerçekte büyük yapıt, kendi yazarına yabancı olan bir tinsel içeriği temsil etmek istemez; aslında, böylesi bir yapıt yazarı hakkında hiçbir şey söylemek istemez. Bu yapıt kendi içinde gerçeğe uygunsuz aynı kalır; görülür ve süreklidir. Ayrıca, sanatsal geçerliliği ve anlaşılmasındaki kesinlik böylece olanaklı olur. Ne var ki tarihsel/sosyal gerçeklik içinde nesnelleşmiş olan her eser kendisine karşı daha sonraki jenerasyonlar tarafından takınılan tavra göre bir değer kazanır (Birand 1998:69). Bir eserin neyi gerçekleştirmek istediğinin bilinmesi durumunda dahi, onun ne demek istediğinin anlaşılması güç olabilir. İşte bu noktada yine Dilthey, teknik bir özellikte olduğunu düşündüğü eleştirel anlamaya işaret eder.

Eleştirel anlamayla Dilthey'in nesnellik anlayışı da doğrudan ilintilidir. Nesnellik zemininde bir başka problem de belirir: Nesnellik dendiğinde doğa bilimlerinde kullanıldığı anlamıyla bir genel-geçerlilikten söz edilip edilemeyeceği sorunu. Dilthey tarih dünyasındaki değişiklik ve çeşitlilikleri ile bunların içinden, tin yapısının yalnız her zaman aynı kalan formları ile ilgili olan bir alandan söz eder. Böylece temelde tin bilimlerini, bilimsel olmayan kişisel ve öznel yorumlamalardan ayırmaya çalışmaktadır (Birand 1998: 28). Yaptığı bu ayrımla Dilthey, tin bilimlerinin kesin ve genel geçer oldukları üzerinde ısrar eder. Fakat burada kastedilen genel-geçerlik doğa bilimlerinin anladığı anlamda değil, daha çok tarihsel olanı anlamada ortaya çıkan ve yeniden-yaşama olarak kavramlaştırdığı, temelinde içebakış ile empatiyi yerleştirdiği, anlamının yüksek formlarında ortaya çıkan genel-geçerliktir. Fakat, bu türden bir anlamada dahi, kesinliğin öznel bir kesinlik olduğu söylenebilir. Dilthey'in genel-geçerliğe yüklediği özel anlam dışında kalındığında, tam aksine genel-geçerliğin karşısında tarihsellikten söz edilmektedir; bu ikisi karşıt anlamlıdır (Özlem 2004:197).

Dilthey, empatik tarihsel anlayış evrensel olarak geçerli bir nesnellığe nasıl sahip olabilir? ya da tarihinin öznel deneyimi içerisinde zihinsel bir süreç nasıl bir zemin üzerinde geçerli bir yorum olarak tanınabilir? sorularına yanıt ararken, bu soruları metodolojik olarak değil, felsefi sorular olarak ele almaktadır. Bu sorulara Dilthey bir tarihinin zihninde başkalarının yeniden yaratılmış geçmiş deneyimlerinin geçerliliğini garanti eden ontolojik bir argümanla cevap verir (Bevir, 2007). Buna göre Dilthey, öznenin ve bilginin nesnesinin kimliğini belirtir. Bu görüşte anlama; yaşanmış tecrübenin tarihsel akışında gerçekleşen evrensel bir biliş biçimi olarak görülür ve bu bakımdan tarihsel yorumun öznesi ile nesnesi aynıdır.

Dilthey, yine de genel-geçer bir anlamaya ihtiyaç olduğunu düşünür. Bu nedenle bilimin verili bir zamandaki konumuyla belirlenmiş olan bir amaç altında kuralların bulunması, sınıflandırılması, son olarak da anlama analizi içinde kural koymak bakımından sağlam bir temele ihtiyaç vardır (Dilthey 1999:91). Ona göre, açılımının kurallarını bulmada yapılması gereken anlama analizidir ve burada anlama ile üretim (yapıt) arasındaki ilişki önem kazanır. Başka bir deyişle anlama, yalnızca, karşıda dilsel eserler bulunduğu zaman genel geçerliğe ulaşabilen bir açıklamaya dönüşebilir (Dilthey 1999:108). Buna göre Dilthey, hermeneutiğin en temel görevinin de, tarih alanında açılımının genel-geçerliğini kuramsal olarak temellendirmek olduğunu ileri sürer. Tarihin tüm güvenilirliği de buna bağlıdır.

Dilthey'in insan bilimlerinin nesnelligi üzerindeki kuramsallaştırma çabasının istenen sonuçları vermediği ve bu tezlerin tartışmalı olduğu konusunda görüşler belirlemiştir (Tool, 2007). Dilthey, doğa bilimlerinden aldığı metot ve nesnellik kavramlarına başvurduğu için amacından uzaklaşmış görünmektedir. Tin bilimlerinin bağımsız bir bilgi alanı olarak kuruluşuna yönelik her türden çabanın aslında doğa bilimlerinin metot anlayışını ve bakış tarzını terk etmesi gerektiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Adugit, 2005). Gerçekten de günümüzde insan bilimlerinde, nesnellik, gerçeklik ve ampirik standartların otoritesi kavramlarına, sosyal bilimlerin bazı eleştirmenleri tarafından ciddi olarak karşı çıkılmaktadır. Feminist eleştirmenler, sosyal bilimlerin kavram ve yöntemlerinin, toplumsal bilim bilgisinin nesnellliğini reddeden temel bir ataerkillik yansıttığını iddia etmektedir. Marksist eleştirmenler bazen sosyal bilimlerin, nesnelligi imkansız kılan bir burjuva dünya görüşüne girdiklerini ileri sürerler. Post-modernist yazarlar ise, sosyal bilimlerde hakikat ve objektiflik düşüncelerini küçümsemektedirler, bunun yerine çoklu söylemlerin ve bilgi / gücün kaygan kavramlarını tercih etmektedirler (Little, 1995).

VI.SONUÇ YERİNE

Son sözde, Dilthey'in tarih felsefesinin temel bir ayırmadan hareket ettiği söylenebilir: Doğal gerçeklik ile tarihsel gerçeklik ayırımı. Böylece doğa bilimleri, doğal gerçeklik alanıyla ilgiliyken; tin bilimleri ise, tarihsel gerçeklik alanıyla ilgilendirler. Doğa bilimlerinin yöntemi, nedenselliği gerektirir ve açıklayıcıdır. Buna karşılık tin bilimleri ancak öznel olarak bir anlama konusu olabilen değerleri, normları, ideleri ve bunların anlamlarını, kısacası tinsel gerçekliği ele almak durumundadırlar. Bu gerçeklik ise nicel değil nitel bir gerçekliktir. Gerçekten de Dilthey, insan bilimlerinin doğal bilimlerine kıyasla bazı avantajları olduğunu düşünür: İnsan bilimlerinin nesnesi duyuşsal bir görünüm değildir, gerçekliğin bilinç içinde yansıması da değildir, daha çok içten gelen bir gerçekliktir, içte tecrübe edilen bir tutarlılıktır (Dilthey ve Jameson, 1972: 231). Anlama sayesinde ki insanlar toplumda yaşayabilir, hareket edebilir ve iletişim kurabilir. Anlama, bireysel ve toplumsal yaşamın temel varsayımdır.

Vurgulanması gereken en önemli nokta ise, Dilthey'in doğa bilimleri - tin bilimleri ayırımının epistemolojik bir ayırım olduğudur (Habermas, 1996: 186;). Bu ayırımın temelinde doğa bilimlerinin doğadaki olgulara bakarken bir açıklama girişiminde bulunduğu; buna karşılık tin bilimlerinin ise insanı ve onun eylemlerini konu etmesi bakımından bunları anlama girişiminde bulunduğu söylenebilir. Başka bir deyişle tin bilimleri en temelde insanı ve insanın ürettiklerini anlamak ister (Acar Vanleene 2012). Açıklamada insanın bilen varlık olması ile yetinilirken, anlamının söz konusu olduğu tin bilimlerinde ise insan, sergilediği bilme edimlerinden fazlası olarak düşünülür.

Öte taraftan Dilthey, bilgi ve bilimi zamana/tarihe bağlı olmayan bir boyut içinde görmek isteyen epistemolojizmi tek yanlı bulur. Dilthey buna karşılık, bilginin temelinin epistemolojik değil, tarihsel olduğunu öne sürmüştür. Bilgi, ona göre, her tarihsel dönem ya da süreçte, o tarihsel dönem ya da sürecin özelliğini belirleyen tinselliğin, yani tarihin de bir ürünüdür. Birey, kendini ve evreni bağımsız ve özerk olarak asla tam olarak kavrayamaz; çünkü bireyin kendisi de tarih tarafından belirlenmiştir. İnsan kendini ve evreni ancak tarihe yönelen, anlayıcı bir metotla bilebilir. İşte Dilthey'in bu metodu hermeneutik geleneği takip eden toplum bilimleri üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Son sözde denebilir ki tin bilimlerinin metodu olarak hermeneutiği öneren Dilthey'in tarih tasarımı ve kuşkusuz ki insan bilimlerinin metodoloji tartışmalarında anlamının önemi büyüktür.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

- ACAR VANLEENE, S. M., 2012, Wilhelm Dilthey'de Anlama Üzerine, *DTCF Dergisi*, 52 (1), 159-171.
- ADUGİT, Y., 2005, Dilthey'de Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2): 245-260.
- AKARAU, B., 1979, *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: M.E.B. Yay.
- BAKKER J. I. H., 2009, Wilhelm Dilthey: Classical sociological theorist. *Quarterly Journal of Ideology*, 22 (1&2): 43-82.
- BEVIR, M., 2007, Introduction: Historical Understanding and the Human Sciences, *Journal of the Philosophy of History*, (1), 259-270.
- BİRAND, K. 1998, *Kamuran Birand Külliyyatı*, Akçağ Yay., Ankara.
- DILTHEY, W., 1997, *Descriptive Psychology and Historical Understanding*, Trans. Richard M. Zaner & Kenneth L. Heiges, Martinus Nijhoff The Hague, Netherlands.
- DILTHEY, W., 1998, *Introduction to the Human Sciences*, Trans. Ramon J. Betanzos, Wayne State University Press, Detroit.
- DILTHEY, W., 1999, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul.
- DILTHEY, W. and JAMESON, F., 1972, The Rise of Hermeneutics, *New Literary History*, 3 (2), 229-244, <http://www.jstor.org/stable/468313>, [Accessed: 25/06/2016]
- HABERMAS, J., 1996, Dilthey'in Anlama Kuramı: Ben Özdeşliği ve Dilsel İletişim, *Metinlerle Hermeneutik Dersleri*. çev & ed. Doğan Özlem, ss.185- 206, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- LITTLE, D., 1995, Anthropology Newsletter, *Objectivity, Truth, and Method: A Philosopher's Perspective on the Social Sciences Commentary*. [pdf] <http://www-personal.umd.umich.edu/~delittle/resources/anthnew3.pdf> [Accessed: 18/01/2017]
- TOOL, A., 2007, Wilhelm Dilthey On the Objectivity of Knowledge in Human Sciences, *TRAMES*, 11(61/56) 1, 13-14.
- TYRELL, H., 2010, History and Sociology – The First Century From Ranke to Weber, *Inter Disciplines*, (1), 94-111.
- ÖZLEM, D., 1998, *Bilim, Tarih ve Yorum*, İnkılap Yay., İstanbul.
- ÖZLEM, D., 2004, *Tarih Felsefesi*, İnkılap Yay., İstanbul.

JOURNAL OF AWARENESS